

De opkomst van werkwoordelijke omschrijving met HEBBEN en ZIJN in het Archaïsch en Klassiek Grieks

Klaas BENTEIN

Abstract

While Ancient Greek is commonly considered a 'synthetic' language, I show that it did develop periphrastic constructions, to a much larger extent than is generally thought. I concentrate on the development of constructions with the verbs 'HAVE' (ἔχω) and 'BE' (εἶμι) and a participle, and argue that they underwent a common semantic development, which I propose to call 'transitivization'. I furthermore draw attention to the importance of investigating the interrelationship of the different periphrastic constructions under analysis with regard to their origins, development and decline.

1. INLEIDING

Het Oudgrieks, en dan vooral het Archaïsch en Klassiek Grieks, wordt doorgaans gekarakteriseerd als een zogenaamde 'synthetische' taal, dat wil zeggen een taal met een hoog aantal morfemen per woord: vergelijk bijvoorbeeld het Oudgriekse λυθήσομαι met zijn Nederlandse analytische equivalent 'ik zal losgemaakt worden'. Hoewel volgens Farrar (1867:2) het Oudgrieks zelfs "the most perfect specimen of an inflectional or synthetic language" vormt, valt het niet te ontkennen dat men reeds in de vroegste stadia van de taal 'analytische' of 'perifrastische' uitdrukkingen kan vinden vergelijkbaar met diegene die men aantreft in de moderne Europese talen. Prominent aanwezig zijn combinaties van de werkwoorden HEBBEN, ἔχω, en ZIJN, εἶμι, met een participium perfectum, presens of aorist, zoals geïllustreerd in (1):

(1) Perifrastische vormen in het Oudgrieks:

	HEBBEN (ἔχω)	ZIJN (εἶμι)
Part. perf.	ἔχομεν ἀνηρπακότες (Xen., An. 1.3.14) "we hebben weggenomen"	γεγραμμένον ἐστίν (Dem. 22.73) "het staat geschreven"
Part. pres.	καταστένουσ' ἔχεις (Eur., Tro. 318) "je bent aan het jammeren"	κλυόντες ἐσμέν (Soph., Aj. 1320) "we zijn aan het luisteren"
Part. aor.	κηρύξας ἔχω (Soph., Ant. 192) "ik heb afgekondigd"	ἔσονται γενόμενοι (Lys. 2.14) "ze zullen worden"

In de loop van de twintigste eeuw werden verschillende studies aan dit onderwerp gewijd, in het bijzonder Björck (1940) (εἶμι met participium presens en aorist), Aerts (1965) (ἔχω met participium perfectum, presens en aorist; εἶμι met participium perfectum, presens en aorist), en Dietrich (1973) (εἶμι met participium presens). Deze studies hebben weliswaar veel bijgedragen tot onze kennis van de ontwikkeling van individuele perifrastische constructies, maar ze besteden relatief weinig aandacht aan hoe deze constructies aan elkaar gerelateerd kunnen worden, alsook de rol die de synthetische tijden spelen. De mogelijkheid van een dergelijke interrelatie werd voor het eerst geopperd door Aerts (1965), die suggereerde dat de constructie van εἶμι met participium perfectum een ‘exemplarische’ rol had voor de constructie van εἶμι met participium presens. Opmerkelijk is dat precies die suggestie enkele decennia voorheen nog ten stelligste afgewezen werd door Björck (1940:99).

In dit artikel wil ik beargumenteren dat vanuit diachroon standpunt dergelijke verbanden een belangrijke rol spelen. Het perspectief dat ik daarbij aanneem zou men, in overeenstemming met recent werk van onder andere Mufwene (2001, 2008), ‘ecologisch’ kunnen noemen: deze term beklemtoont dat elk talig item altijd in een zekere *context* of *omgeving* evolueert. Die context kan zowel taal-extern zijn (bijvoorbeeld taalcontact) als taal-intern (bijvoorbeeld de impact van fonologische veranderingen op morfologie).

Vooraleer over te gaan tot de concrete analyse van het Archaïsch en Klassiek Grieks wil ik nog een tweede theoretisch concept toelichten, met name dat van ‘transitiviteit’. Dit concept laat ons namelijk toe verschillende constructies vanuit semantisch standpunt met elkaar te vergelijken, alsook de algemene ontwikkeling van het fenomeen ‘werkwoordelijke omschrijving’ te analyseren. Meer specifiek zal ik verwijzen naar wat in de literatuur ‘graduele, scalaire transitiviteit’ genoemd wordt (Lazard 2002), en gecontrasteerd wordt met ‘traditionele’ transitiviteit. Traditioneel gezien wordt een transitieve zin op morfosyntactische grond gedefinieerd, dat wil zeggen, op basis van de aanwezigheid van een onderwerp en een lijdend voorwerp, zoals in ‘Jan is ziek’ (intransitief) vs. ‘Jan was een boek aan het lezen’ (transitief). Met andere woorden, een zin is ofwel *transitief* ofwel *intransitief*. Graduele transitiviteit, daarentegen, wordt gedefinieerd op semantische en pragmatische grond; daardoor kan een zin *minder* of *meer* transitief kan zijn, al naar gelang ze minder of meer overeenstemt met de prototypische transitieve zin. Er bestaat wat onenigheid over de precieze formulering van dit prototype, maar de meeste geleerden kunnen zich wel vinden in de formulering van Givón (2001:109) (cf. ook Hopper & Thompson 1980), die zich concentreert op de parameters ‘agentivity’ (“having a deliberate, active agent”), ‘affectedness’ (“having a concrete, affected patient”) en ‘perfectivity’ (“involving a bounded, terminated, fast-changing event in real time”): Givón stelt dat een prototypische tran-

sitieve zin een volitioneel onderwerp heeft, een geaffecteerd lijdend voorwerp, en een perfectieve gebeurtenis (in het verleden) uitdrukt. Het grote voordeel van een dergelijke aanpak is dat ze ons toelaat om allerhande zinnen semantisch te vergelijken met elkaar. Zo kunnen we stellen dat het eerder genoemde ‘Jan is ziek’ minder transitief is dan ‘Jan was een boek aan het lezen’, maar eveneens dat ‘Jan was een boek aan het lezen’ minder transitief is dan ‘Jan vermoordde zijn buurman gisterenavond’.

2. WERKWOORDELIJKE OMSCHRIJVING MET *HEBBEN* EN *ZIJN* IN HET ARCHAÏSCH EN KLASSIEK GRIEKΣ¹

2.1 *Het Archaïsch Grieks (8ste – 6de eeuw v. Chr.)*

In de eerste periode die ik hier wil bespreken, het Archaïsch Grieks, zijn perifrastische vormen met εἰμί en ἔχω vrij zeldzaam. De enige constructie die met een zekere frequentie geattesteerd is, is εἰμί met participium perfectum. Net zoals het synthetische perfectum, komt de constructie voor in zinnen die een toestand aangeven, met een niet-volitioneel onderwerp en meestal zonder een lijdend voorwerp, zoals in (2). In dergelijke voorbeelden drukt het participium een eigenschap uit, en zou εἰμί een koppelwerkwoord genoemd kunnen worden.

- (2) αἶ γὰρ τοῦτο, ξεῖνε, ἔπος τετελεσμένον εἶη (Hom., *Od.* 17.163)
 “ah, vreemdeling, kon dit woord van u maar vervuld zijn”

Reeds in het Archaïsch Grieks treffen we sporen aan van andere perifrastische constructies die zich beginnen te ontwikkelen, zoals bijvoorbeeld εἰμί met participium presens in (3), εἰμί met participium aorist in (4), en ἔχω met participium aorist in (5):

- (3) ἔστι δέ τις ποταμὸς Μινυεῖος, εἰς ἅλα βάλλων / ἐγγύθεν Ἀρήνης (Hom., *Il.* 11.722-723)
 “daar is een rivier Minyeios, die dichtbij Arene in zee stroomt”
- (4) ἀλλ’ ὅτε δὴ ῥ’ ἴκανον ὄθι ξανθὸς Μενέλαος / βλήμενος ἦν (Hom., *Il.* 4.210-211)
 “maar toen ze nu aankwamen bij de plaats waar Menelaos gewond lag”
- (5) ἐλὼν γὰρ ἔχει γέρας (Hom., *Il.* 1.356)
 “na mijn eergeschenk afgenomen te hebben heeft hij het in zijn bezit”

Zoals duidelijk moge zijn, gaat het hier nog steeds om niet-perifrastische of op zijn minst ambigue voorbeelden.

¹ Voor het Klassiek Grieks maak ik een onderscheid tussen ‘vijfde-eeuws’ en ‘vierde-eeuws’ Grieks. Het moge duidelijk zijn dat deze periodisering in zekere mate artificieel is, en dat verschillende auteurs tot beide periodes horen. Zie verder Bentein (2012:175 [voetnoot 10], 182 [voetnoot 20]).

Op basis van deze en andere voorbeelden kan men stellen dat perifrastische combinaties van εἰμί of ἔχω met een participium perfectum, presens of aorist zich ontwikkelen in twee contexten: aan de ene kant hebben we de copulatieve constructie van εἰμί met een gewoon adjectief, waarvan we sporen aantreffen in (2), en aan de andere kant hebben we possessief, existentieel of locatief εἰμί in combinatie met een participium conjunctum, waarvan we sporen aantreffen in (3) en (4). Tot deze tweede categorie kunnen we ook possessief ἔχω vergezeld van een participium conjunctum rekenen (zoals in (5)).

2.2 *Het vijfde-eeuwse Klassiek Grieks*

Laten we dan overgaan naar het vijfde-eeuwse Klassiek Grieks. Zoals we net gezien hebben, duiken perifrastische constructies voor het eerst op in het functionele domein van perfect aspect, en dat is ook waar we de eerste grote expansie van de perifrastische vormen vinden. Dit betreft meer in het bijzonder εἰμί met participium perfectum, waarvan men in het vijfde-eeuwse Grieks zo'n 200 voorbeelden kan vinden (Bentein 2012, gebaseerd op literaire teksten). Net zoals in het Archaïsch Grieks heeft de constructie een statische waarde – wat men in de literatuur een ‘resultatieve’ waarde noemt – waarbij het participium een ‘adjectivale’ eigenschap uitdrukt, zoals in (6):

(6) (αἱ πόλεις) ἦσαν ἀνεφγμένοι (Thuc. 2.4.3)
“de poorten waren geopend”

Om deze aanzienlijke expansie van de perifrastische constructie te verklaren, moet men een ‘ecologisch’ perspectief hanteren, en de interactie tussen het synthetisch en perifrastisch perfectum, en (morfo)fonologie en syntaxis analyseren. Meer in het bijzonder bestond er bij de vorming van de 3de persoon meervoud van het synthetische perfectum en plusquamperfectum van werkwoorden eindigend in een consonant een moeilijkheid, in zoverre dat de combinatie van de uitgang -νται, -ντο met de stam leidde tot een botsing van consonanten, zoals geïllustreerd in (7) voor het werkwoord τρέπω:

(7) τρέπω > *τετρῆνται > τετράφαται > τετραμμένοι εἰσί

Aanvankelijk resulteerde dat in de vocalisatie van de nasaal in interconsonantale context – τετράφαται² – maar in de vijfde eeuw raakten deze alternatieve uitgangen in onbruik, en gaf men de voorkeur aan perifrastische vormen. Met andere woorden, de constructie van εἰμί met participium perfectum werd geïntegreerd in het paradigma.

² Dergelijke vormen zijn geattesteerd voor het Archaïsch Grieks, en kunnen ook bij de vroege Klassieke auteurs teruggevonden worden.

Een tweede constructie die in de vijfde eeuw frequent geattesteerd is, is ἔχω met participium aorist. Enigszins veralgemenend kunnen we stellen dat deze constructie een ‘transitiever’ profiel heeft dan εἰμί met participium perfectum: eerder dan een toestand drukt ἔχω met participium aorist een verleden handeling uit die relevant is op een later moment, wat men in de literatuur een ‘voortijdigheidperfectum’ noemt, zoals in (8):

(8) τοὺς δὲ πρόσθεν εὐσεβεῖς / κάξ εὐσεβῶν βλαστόντας ἐκβαλοῦσ’ ἔχεις
(Soph., *El.* 589-590)

“maar je eerdere kinderen heb je verbannen, zij die vroom zijn en geboren uit vrome ouders”

Veelal treft men hierbij een volitioneel subject en een geaffecteerd object aan.

Interessant is dat deze constructie opkomt in omstandigheden die vergeleken kunnen worden met die van εἰμί met participium perfectum. Daarmee bedoel ik dat we opnieuw de aandacht moeten richten op het synthetische perfectum, dat in de vijfde eeuw een semantische ontwikkeling ondergaat van een statisch, resultaatief perfectum naar een voortijdigheidperfectum (Haspelmath 1992). In (9), bijvoorbeeld, treffen we een volitioneel subject aan (Ἐρατοσθένης), en een geaffecteerd object (τὴν σὴν γυναῖκα καὶ ἄλλας πολλάς), waarbij het perfectum (διέφθαρκεν) een verleden gebeurtenis uitdrukt met relevantie voor het heden:

(9) «ἔστι δ’» ἔφη «Ἐρατοσθένης Ὀῆθεν ὁ ταῦτα πράττων, ὃς οὐ μόνον τὴν σὴν γυναῖκα διέφθαρκεν ἀλλὰ καὶ ἄλλας πολλάς» (Lys. 1.16)

“het is, zei ze, Eratosthenes van Oe die deze dingen doet; hij die niet alleen jouw vrouw onteerd heeft, maar ook vele andere”

Deze semantische ontwikkeling bracht een toename in productiviteit met zich mee: terwijl in het Archaïsch Grieks het ‘statische’ synthetische perfectum zich beperkte tot een bepaald aantal werkwoorden, kon vanaf nu van elk werkwoord een perfectum gevormd worden. In deze context hebben verschillende geleerden gesuggereerd dat de perifrastische constructie van ἔχω met participium aorist gezien kan worden als een alternatief voor die werkwoorden waarvan in de vijfde eeuw een dergelijke synthetische vorm nog niet bestond.

Een andere belangrijke ontwikkeling doet zich in de vijfde eeuw voor in het domein van imperfectief aspect. Ook voor de constructie van εἰμί met participium presens is er namelijk een toename in frequentie. Het meest frequent hier zijn vormen met een statische of in mindere mate generische aspectuele functie, zoals in (10):

(10) ταῦτα μὲν καὶ ἔτι ἐς ἐμὲ ἦν περιέοντα (Hdt. 1.92.1)

“die dingen waren ook nog in mijn tijd over”

Dat zulke vormen net in de vijfde eeuw voor het eerst frequent geattesteerd zijn hoeft ons niet te verbazen wanneer we een ecologisch perspectief hantieren: vanuit semantisch oogpunt zijn dergelijke voorbeelden verwant met de eerder genoemde voorbeelden van εἰμί met participium perfectum (zoals in (6)), en het is dan ook waarschijnlijk dat εἰμί met participium presens ontstaan is als een directe extensie van de constructie met participium perfectum, of dat de vorming ervan op zijn minst gestimuleerd werd door de aanwezigheid van een conceptueel verwante constructie. Veel minder frequent, maar niet helemaal afwezig, zijn voorbeelden die progressief aspect uitdrukken, zoals in (11):

- (11) ταῦτα δὲ ἦν γινόμενα ἐν Μιλήτῳ (Hdt. 1.146.3)
 “die dingen waren aan het gebeuren in Milete”

Aangezien dergelijke voorbeelden een gebeurtenis uitdrukken die zich aan het voltrekken is, eerder dan een temporeel stabiele toestand, zoals in (10), zou men ze transitiever kunnen noemen.

Om mijn bespreking van het vijfde-eeuwse Klassiek Grieks af te ronden wil ik ten slotte nog wijzen op de aanwezigheid van twee veel minder frequente perifrastische constructies, met name ἔχω met participium presens en εἰμί met participium aorist, geïllustreerd in (12) en (13):

- (12) ἐπεὶ σύ, μήτηρ, {ἐπὶ} δάκρυσσι καὶ / γόοισι τὸν θανόντα πατέρα πατρίδα τε / φίλαν καταστένουσ' ἔχεις, / ἐγὼ δ' ἐπὶ γάμοις ἐμοῖς / ἀναφλέγω πυρὸς φῶς / ἐς ἀγάν, ἐς αἴγλαν (Eur., Tro. 315-321)

“aangezien jij, moeder, gewijd aan tranen en verdriet aan het weklagen bent voor mijn vader, die gestorven is, en ons geliefde vaderland, moet ik voor mijn eigen huwelijk deze toorts doen flakkeren en zijn licht doen tonen”

- (13) οὐκ εἰδότες ὅποιοι τινες ἄνδρες ἔσσονται γενόμενοι (Lys. 2.14)
 “niet wetende welke mannen zij zouden worden”

De vorming van dergelijke constructies kan het best tegen de achtergrond geplaatst worden van de eerder beschreven ontwikkelingen in de vijfde eeuw: samen met Keil (1963:45) kunnen we stellen dat het hier gaat om “ein weiteres Zeichen für die Suche dieser Zeit nach neuen Ausdrucksmöglichkeiten”.

Voor de aanwezigheid van een perifrasis met een participium aorist is verrassend: vanuit cross-linguïstisch standpunt zijn dergelijke constructies veruit het minst vaak geattesteerd (Bybee & Dahl 1989). In zekere zin zou men kunnen stellen dat het hier om de meest transitieve constructie gaat die we tot dusver hebben ontmoet, vooral dan als we ons toelagen op Givón's parameter van ‘perfectivity’: eerder dan een toestand uit te drukken of een gebeurtenis die zich aan het voltrekken is, drukken dergelijke constructies een perfectieve gebeurtenis uit, dat wil zeggen een gebeurtenis die temporeel afgebakend is. Daar moet wel aan toegevoegd worden dat veel van de voorbeelden met par-

ticipium aorist niet prototypisch transitief genoemd kunnen worden: in (13), bijvoorbeeld, hebben we te maken met een toekomstige, eerder dan een verleden, gebeurtenis.

2.3 *Het vierde-eeuwse Klassiek Grieks*

De laatste periode die ik hier beschouw is het vierde-eeuwse Klassiek Grieks. Een belangrijke observatie betreft het feit dat de constructie van ἔχω met participium aorist veel minder vaak geattesteerd is dan wat het geval was in de vorige periode. De constructie van εἰμί met participium perfectum, aan de andere kant, neemt verder toe in frequentie: in deze periode kan men meer dan 500 voorbeelden van de constructie vinden (Bentein 2012, gebaseerd op literaire teksten). Welke ecologische factoren kunnen aan de basis liggen van deze ontwikkeling? De belangrijkste factor hier is opnieuw het synthetische perfectum, dat zich in de vierde eeuw verder ontwikkelt. Zo werd het in de vierde eeuw mogelijk om van zo goed als elk werkwoord een synthetisch perfectum te vormen (Chantraine 1927:129). Dat betekende de doodssteek voor de constructie van ἔχω met participium aorist, die geen *raison d'être* meer had. De constructie van εἰμί met participium perfectum, aan de andere kant, behield zijn plaats binnen het paradigma, en bleef voornamelijk in de derde persoon gebruikt worden. Opmerkelijk is wel dat in het vierde-eeuwse Klassiek Grieks de constructie een semantische ontwikkeling doormaakt: onze teksten tonen dat εἰμί met participium perfectum nu ook kon gebruikt worden als voortijdigheidsperfectum, zoals in (14). Ongeveer de helft van de voorbeelden wordt in een dergelijke, meer transitieve, context gebruikt.

- (14) ἐγὼ μὲν οὐδὲ ἀκήκοα πόποτε πρᾶγμα μιαιώτερον, ἢ ὁ οὗτοι διαπεπραγμένοι εἰσι περὶ ἡμᾶς (Dem. 35.26)
 “ik nu heb nooit van een vreselijkere daad gehoord, dan datgene wat zij gedaan hebben met betrekking tot ons”

Ook wat betreft εἰμί met participium presens zien we een toename in frequentie: in het vierde-eeuwse Klassiek Grieks kunnen meer dan 350 voorbeelden van de constructie gevonden worden (Bentein 2013, gebaseerd op literaire teksten). In vergelijking met de vorige periode zien we dat volop gebruikt gemaakt wordt van de expressieve mogelijkheden van deze constructie, en dat ze nu ook gebruikt wordt in generische uitdrukkingen zoals in (15):

- (15) οὐκοῦν εὐδαιμονέστατοι, ἔφη, καὶ τούτων εἰσὶ καὶ εἰς βέλτιστον τόπον ἰόντες οἱ τὴν δημοτικὴν καὶ πολιτικὴν ἀρετὴν ἐπιτετηδευκότες (Pl., *Phd.* 82a)
 “ben je het er niet mee eens, zei hij, dat ook van deze groep de gelukkigsten en diegene die naar de beste plek gaan diegene zijn die deugdzaam zijn geweest op sociaal en politiek vlak?”

Terwijl dergelijke zinnen ten opzichte van ons vorig voorbeeld in (10) in zekere zin meer transitief genoemd zouden kunnen worden, in zoverre dat hier een ‘dynamisch’ eerder dan een ‘statisch’ lexicaal werkwoord gebruikt wordt (‘gaan’ i.p.v. ‘over zijn’), is het zeer opmerkelijk dat het meer prototypische transitieve gebruik van de constructie, met name om progressief aspect aan te geven, bijna niet geattesteerd is. Dat is des te opmerkelijker gezien het meer transitieve gebruik van de constructie van εἰμί met participium perfectum (als voortijdigheidperfectum), wel volop geattesteerd is. Het ziet er dus naar uit dat we andere ‘ecologische’ factoren in rekening moeten brengen. Een element waar in het verleden reeds meermaals is op gewezen is de aanwezigheid van τυγχάνω met participium presens, een constructie die zeer frequent geattesteerd is. Een voorbeeld van deze constructie wordt in (16) gegeven:

(16) τούτου δ' ἕνεκά σοι περὶ τούτων διήλθον, ἵνα γνῶς, ὅτι σε τυγχάνω τῷ λόγῳ παρακαλῶν ἐπὶ τοιαύτας πράξεις, ἃς ἐπὶ τῶν ἔργων οἱ πρόγονοί σου φαίνονται καλλίστας προκρίναντες (Isoc. 20.113)

“daarom heb ik u over deze dingen verteld, opdat u zou beseffen dat ik met mijn woorden u aan het aansporen ben tot zo'n gedragslijn, die uw voorouders in hun daden tonen als de beste gekozen te hebben”

Zoals gezien kan worden, drukt ook deze constructie uit dat een gebeurtenis zich aan het voltrekken is: “ik ben aan het aansporen”. Verder onderzoek moet uitwijzen in hoeverre er effectief een functionele overlap bestaat tussen de twee constructies. Björck (1940:64) onder andere beklemtoont dat de constructie van τυγχάνω met participium presens steeds een notie van ‘toeval’ behelst, wat minder evident lijkt voor ons voorbeeld (16). In elk geval is het zeer interessant dat in het Post-klassiek Grieks, wanneer de constructie van εἰμί met participium presens veel vaker geattesteerd is met een progressieve aspectuele functie, die van τυγχάνω met participium presens verdwijnt.

De eerder genoemde ‘innovatieve’ constructies van ἔχω met participium presens en εἰμί met participium aorist blijven ook in het vierde-eeuwse Klassiek Grieks marginaal; de eerstgenoemde constructie is zelfs niet geattesteerd. De constructie van εἰμί met participium aorist kan men aantreffen in Plato, waar de constructie een zogenaamde ‘particulariserende’ functie heeft. Dat komt het duidelijkst naar voor wanneer we voorbeelden van εἰμί met participium presens contrasteren met voorbeelden van εἰμί met participium aorist, zoals in (17) en (18):

(17) ἢ τοῦτο οὐκ ἔστι γιγνόμενον παρ' ἡμῖν; (Pl., *Phileb.* 39c)

“gebeurt dat dan niet bij ons?”

(18) καὶ γὰρ οὖν ἡμῖν οὐ τοῦτ' ἐστὶν ἀδύνατον οὐδὲ χαλεπῶς ἂν γενόμενον (Pl., *Leg.* 711c)

“want voor ons nu is dit niet onmogelijk of moeilijk teweeg te brengen”

Of men hetzelfde kan stellen voor de constructie van εἰμί met participium aorist is moeilijk te zeggen: de constructie wordt gebruikt met een aantal verschillende aspectuele waardes, die misschien op een transitiviteitscontinuüm zouden geplaatst kunnen worden, maar de constructie is zo infrequent geattesteerd dat het moeilijk te bepalen is in hoeverre er hier sprake is van een diachroon proces. Daarentegen zou men wel kunnen stellen dat verbale perifrases met de werkwoorden HEBBEN en ZIJN in het algemeen transitiever worden (vooral dan wat betreft Givón's 'perfectivity' parameter): zoals reeds vermeld werd de constructie diachroon gezien eerst gebruikt om een toestand uit te drukken, daarna om een gebeurtenis uit te drukken die zich aan het ontwikkelen is, en pas in een laatste stadium voor perfectieve gebeurtenissen.

Het is zeer verleidelijk om deze observaties te koppelen aan het betoog recent gehouden door Brigitte Bauer (2000), die stelt dat de verspreiding van transitieve syntaxis een van de belangrijkste kenmerken is van de ontwikkeling van de Indo-Europese talen (zie e.g. Bauer 2000:29: "the ongoing spreading of transitivity ... is one of the most fundamental developments in Indo-European languages"). Aangezien Bauer zich vooral op het Latijn concentreert, en bovendien ook een meer traditionele opvatting aanneemt over transitiviteit, moet ik ook die vraag openlaten voor verder onderzoek.

BIBLIOGRAFIE

- Aerts, W.J. 1965. *Periphrastica*. Amsterdam: Hakkert (diss. Amsterdam).
- Bauer, B. 2000. *Archaic syntax in Indo-European. The spread of transitivity in Latin and French*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Bentein, K. 2012. The periphrastic perfect in Ancient Greek. A diachronic mental space analysis. *Transactions of the Philological Society* 110, 171-211.
- Bentein, K. 2013. PROG imperfective drift in Ancient Greek? Reconsidering *eimi* 'be' with present participle. *Transactions of the Philological Society* 111, 67-107.
- Björck, G. 1940. Ἡ δὶ διδάσκων. *Die periphrastischen Konstruktionen im Griechischen*. Uppsala: Almqvist & Wiksell (diss. Uppsala).
- Bybee, J. & Ö. Dahl. 1989. The creation of tense and aspect systems in the languages of the world. *Studies in Language* 13, 51-103.
- Chantraine, P. 1927. *L'histoire du parfait grec*. Paris: Champion.
- Dietrich, W. 1973. *Der periphrastische Verbalaspekt in den romanischen Sprachen*. Tübingen: Niemeyer.
- Farrar, F.W. 1867. *A brief Greek syntax and hints on Greek accidence*. London: Longmans.

³ Het gebruik van een onderbroken lijn in deze figuur voor εἰμί + part. pres. geeft aan dat deze constructie zich niet ten volle ontwikkeld heeft als een progressieve perifrased tijdens de Klassieke periode. Het gebruik van een stippellijn voor εἰμί + part. aor. geeft aan dat, hoewel de verschillende gebruiken van deze constructie op een transitiviteitscontinuüm zouden geplaatst kunnen worden, het onduidelijk is in hoeverre men kan spreken van een eigenlijke diachrone ontwikkeling (zie boven).

- Givón, T. 2001. *Syntax, volume I*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Haspelmath, M. 1992. From resultative to perfect in Ancient Greek. In: J.L. Iturrioz Leza (ed.), *Nuevos estudios sobre construcciones resultativas* (= Función 11-12), 187-224. Guadalajara: Universidad de Guadalajara.
- Hopper, P. & S. Thompson. 1980. Transitivity in grammar and discourse. *Language* 56, 251-299.
- Keil, F. 1963. Untersuchungen zum Perfektgebrauch Herodots. *Glotta* 41, 10-51.
- Lazard, G. 2002. Transitivity revisited as an example of a more strict approach in typological research. *Folia Linguistica* 36, 141-190.
- Mufwene, S. 2001. *The ecology of language evolution*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mufwene, S. 2008. *Language evolution: Contact, competition, and change*. London: Continuum.